

IMPLICAȚII ETICE ALE DREPTURILOR PERSOANELOR CONDAMNATE*

OANA-ROXANA PAVEL**

Abstract:

Although designed to help mankind and prevent serious crimes, imprisonment is perceived as unfair and lacking in positive experiences, the expression of injustice and inhumanity in the wider society. Prison is a world where people are sent to be isolated from society, monitored by guards and video cameras, bounded by a barbed wire fence, and guarded by towers with armed personnel.

The penitentiary system is an important public utility service that should be administered in the name of justice and humanism. The treatment of those condemned should be reassessed, not focusing on the exclusion of detainees from society, but on the fact that they continue to be part of it.

The core of human rights concerns four intangible rights: the right to life, the right not to be tortured and the right not to be subjected to inhuman or degrading treatment, the right not to be enslaved or in a state of Servitude, the right to non-retro activity of the criminal law. These are fundamental norms that benefit every person, anywhere and in any circumstance.

Keywords: detained, human rights, education, prison, penitentiary.

Résumé:

Bien que conçu pour aider l'humanité et prévenir les actes sérieux, l'emprisonnement est perçu comme injuste et dépourvu d'expériences positives, l'expression de l'injustice et de l'inhumanité dans la société dans son ensemble. La prison est un monde où les gens sont envoyés pour être isolés de la société, surveillés par des gardes et des caméras vidéo, délimités par une clôture de barbelés et gardés par des tours avec du personnel armé.

Le système pénitentiaire est un important service d'utilité publique qui devrait être administré au nom de la justice et de l'humanisme. Le traitement des personnes condamnées devrait être réévalué, sans se concentrer sur l'exclusion des détenus dans la société, mais sur le fait qu'ils continuent d'en faire partie.

Le noyau des droits de l'homme concerne quatre droits intangibles: le droit à la vie, le droit de ne pas être torturé et le droit de ne pas être soumis à des traitements inhumains ou dégradants, le droit de ne pas être asservi ou en situation de servitude, le droit de Non-rétroactivité du droit pénal. Ce sont des normes fondamentales qui profitent à chaque personne, n'importe où et en toutes circonstances.

Mots-clés: détenu, droits de l'homme, éducation, prison, pénitencier.

Dreptatea era considerată „podoaba cea mai frumoasă a virtuții”¹ de către Cicero și „virtutea perfectă”² în concepția lui Aristotel. Măsurile prin care se făcea dreptate au variat de-a lungul timpului, pedeapsa ocupând un rol important în încercarea de a restabili un echilibru. Uneori, acest echilibru cerut de justiție se poate înfăptui, în cazuri concrete, prin privarea de libertate a celui

care a încălcat norma juridică și a tulburat viața societății prin fapta sa.

Închisoarea reprezintă o instituție organizată să protejeze comunitatea împotriva a tot ceea ce e perceput a fi pericol social premeditat.³ Pentru fiecare individ, suferința determinată de pedeapsă a fost considerată ca fiind tocmai prețul satisfacției obținute prin încălcarea legii⁴ în cazul infracțiunilor intenționate. Înțelegerea instituției penitenciare și a oamenilor care o populează au implicat

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul celei de a XVIII-a ediții a Simpozionului Internațional „Dimensiunea spirituală a drepturilor omului. Educația pentru valori”, Iași, 20-22 octombrie 2016.

** Avocat în Baroul Iași.

¹ A se vedea Marcus Tullius Cicero, *Despre îndatoriri*, Editura Univers, București, 1973, p. 233.

² A se vedea Aristotel, *Etica Nicomahică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 106.

³ A se vedea John J. DiIulio Jr., *Governing Prisons – A Comparative Study of Correctional Management*, Free Press, New York, 1990, p. 14.

⁴ A se vedea Herbert Lionel Adolphus Hart, *Punishment and Responsibility*, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 47.

abordări venind dinspre drept, criminologie, psihologie, psihiatrie, sociologie, etică și filosofie.

Lumea penitenciară se prezintă ca un tot ce necesită soluții într-o perspectivă de lungă durată. Tot ce se întâmplă în închisoare este un spectacol permanent în care toți, personal și deținuți, sunt, în același timp, și actori și spectatori, marcați profund de faptul că se află într-un univers al așteptării închise, în care marele supliciu este timpul. Loc al perspectivei sociale, instituția închisorii invită la meditație asupra condiției umane.⁵

Penitenciarul, ca instituție și clădire impozantă prin arhitectura sa, este atât de cunoscut, încât oricine ar putea crede că a funcționat dintotdeauna, în toate sistemele juridice; e greu de imaginat că a fost un moment în istorie în care închisoarea nu a existat.⁶ Preocuparea pentru această instituție i-a determinat chiar și pe cei mai mari gânditori ai omenirii să ia în considerare eficientizarea unei măsuri privative de libertate. De exemplu, Jeremy Bentham a proiectat un model de închisoare, Panopticon, care era un tip special de construcție instituțională. Aceasta permitea supravegherea tuturor deținuților unei instituții printr-un singur paznic fără ca deținuții să poată să spună dacă sunt sau nu supravegheați. Denumirea provine de la Panoptes din mitologia greacă, care era cunoscut ca fiind un paznic foarte eficient, fiind un uriaș cu o sută de ochi.⁷

Deși creată pentru a ajuta omenirea și a preveni fapte grave, închisoarea este percepută ca fiind nedreaptă și lipsită de trăiri pozitive, pare a fi expresia in justiției și inumanului în societatea extinsă. Michel Foucault considera că este necesară tendința spre o justiție mai subtilă și mai fină, spre o supraveghere penală mai riguroasă a corpului social.⁸

Închisoarea este considerată o componentă esențială a sistemului juridic penal, o resursă ce trebuie condusă rațional și eficient pentru a atinge obiectivele ei.⁹ Penitenciarul este o lume artificială

cu un sistem total diferit de viața din afară. Condamnații trăiesc într-un cadru restrâns și controlat, departe de ceea ce se petrece dincolo de gardurile înalte și pereții de beton.¹⁰ Fiind o „societate a captivilor” (*society of captives*), închisorile nu sunt toate la fel, ci diferă în mod semnificativ în ceea ce privește calitatea vieții din ele: unele sunt mai curate, altele murdare, unele pline de revolte, în altele domnește ordinea, unele oferă programe speciale de educație și tratament, altele au puține astfel de facilități. Cercetătorul se lovește mereu de statistici, teorii netestate, eternele glume carcerale și presupuziții sociologice. Toate acestea sunt prezentate cu un aer defensiv; dincolo de toate, închisorile au fost și sunt încă locuri neproductive, pline de mizerie și violență.¹¹

Detenția sau arestarea reprezintă o măsură luată de organele competente ce are ca efect privarea unei persoane de libertate. Între privarea și restricția de libertate nu există decât o diferență de stadiu sau de intensitate și nu de natură sau de esență.¹² Totuși, există și opinii care susțin că este imposibil să-l înveți pe om să trăiască în libertate tocmai privându-l de libertate.¹³

Din punct de vedere istoric, populația închisorii a fost formată, în mod covârșitor, din bărbați adulți, prin urmare s-a pus accentul pe avantajele vieții carcerale privind această categorie de persoane și mai puțin pe nevoile femeilor și minorilor din penitenciar. Deși perceput ca ceva negativ, penitenciarul a reprezentat o evoluție în cadrul pedepselor aplicate oamenilor. Raportat la pedepsele corporale, evoluția spre pedeapsa privativă de libertate a implicat bunăvoință și umanism,¹⁴ penalitatea devenind astfel „umană”, se apelează la sensibilitatea omului rațional care face legea și nu comite crime.¹⁵ Inițial, închisoarea avea în vedere vagabonzii și cerșetorii, ulterior a

⁵ A se vedea Gheorghe Florian, *Psihologie penitenciară*, Editura Oscar Print, București, 1996, p. 5.

⁶ A se vedea Norval Morris, *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*, Oxford University Press, 1998, p. 8.

⁷ A se vedea Jeremy Bentham, *Panopticon or the Inspection House*, Vol.I, T.Payne, London, 1791, p. 222.

⁸ A se vedea Michel Foucault, *A supraveghere și a pedepsi*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005, p. 101.

⁹ A se vedea John J. DiIulio Jr., *op.cit.*, p. 13.

¹⁰ A se vedea Jeffrey Jan Ross, *Beyond Bars*, Alpha Books, New York, 2009, p.3.

¹¹ A se vedea John J. DiIulio Jr., *op.cit.*, p. 3.

¹² A se vedea Corneliu Bârsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului – comentariu pe articole*, Editura All Beck, București, 2005, p. 288.

¹³ A se vedea Valentin Binișor, „Direcția generală a penitenciarelor și integrarea europeană”, în *Revista administrației penitenciare* din România nr. 3 din 2002, p. 4.

¹⁴ A se vedea Norval Morris, *op.cit.*, p. 9.

¹⁵ A se vedea Michel Foucault, *op.cit.*, p. 116.

evoluat concentrându-se pe infractori.¹⁶ Criminalitatea reprezintă o prezență socială în toate etapele istorice, sfidând măsurile luate contra ei de-a lungul vremii.

Deținutul este condamnat însă și la moarte socială (*social death*) situație care înseamnă nu doar la privare de libertate o perioadă de timp ca urmare a unei hotărâri judecătorești, ci, odată cu aceasta, și a suporta, el și cei apropiați lui, pentru mult mai mult timp, poate și peste generații, diverse forme de violență, dincolo de condamnarea judecătorească: violență sistematică, umilire generalizată și stigmatizare ce cuprinde întreaga familie. Deținuții devin vulnerabili prin izolarea lor, sunt victime ale abuzurilor verbale, fizice, sexuale, sociale.¹⁷ Montesquieu considera că cea mai apăsătoare parte a pedepsei este suferința infamiei.¹⁸

Problema etichetării ca „delicvent” sau „pușcăriaș” devine apăsătoare, împingând pe cel ce doare să se integreze în societate mai aproape de lumea penitenciară decât de libertate.¹⁹ Sistemul penitenciar este considerat ca având efecte negative asupra persoanei, închisoarea marginalizându-i pe cei închiși, penitenciarul fiind, în forma sa clasică, „universitatea delictului”.²⁰

Un comportament poate fi considerat ca delicvent sau infracțional din punctul de vedere al legii și al dreptului, dar ceea ce va caracteriza deviantul este faptul că el nu a cedat niciunei norme, că nu a recunoscut importanța nici a celor morale, nici a celor juridice. Psihologii susțin că norma, fie ea etică sau de drept, nu are nicio valoare dacă ea nu a fost integrată în prima copilărie: nu este vorba de conținutul detaliat al legii, ci de faptul că existența unei legi, pentru a supraviețui, a fi aplicată și pentru a se raporta la ea, trebuie să fie cunoscută de toți. Astfel, interiorizarea unei norme de către copil va face

posibilă supunerea și respectul în fața tuturor legilor. Dar când acest proces lipsește, nicio sancțiune, nicio constrângere nu va putea rezolva situația, nu va putea impune o conduită corectă pentru viitor.²¹

Dreptul, ca exercițiu al justiției, poate fi uneori el însuși creator de devianță, iar dreptul aplicat strict nu ajută, ci mai mult afectează lupta împotriva fenomenului global al devianței și are efect negativ nedorit asupra persoanei deviantului și comportamentului său viitor. Societatea este astfel construită, încât nu tolerează nici o formă de neadaptare, nici o diferență, cere conformare, reproducere, identitate, dar tocmai societatea este cea care creează condițiile ce duc la inadaptare, marginalizare și devianță.²²

Mediul penitenciar nu permite o exteriorizare morală autentică din partea deținuților. Este greu a vorbi de virtute în societatea închisorilor. Raporturile interumane ce se stabilesc între ei sunt puternic marcate de privarea de libertate, de frustrarea afectivă și informațională. Aceasta face ca raporturile dintre indivizi să fie determinate de interese materiale imediate care alterează ambianța morală în cadrul colectivului de deținuți. Relațiile interindividuale coboară la nivele inferioare, iar comunicarea dintre deținuți rămâne tributară nevoilor nesatisfăcute și dispoziției de moment. Suferința punitivă este cu atât mai puternică cu cât lipsa elementelor morale este mai adâncă.²³

După mulți ani în penitenciar, un condamnat este dominat de instituționalizare prin procesul numit prizonizare (*prisonization*) sau se poate spune că îl caracterizează o mentalitate penitenciară aparte. Tipic pentru mentalitatea penitenciară a deținuților este a rezolva problema pe ocolite, a nu vorbi sincer cu supraveghetorul pentru ca acesta să găsească o modalitate de a ajuta.²⁴ Închisoarea este o lume în care oamenii sunt trimiși spre a fi izolați de societate, monitorizați de gărzi și camere video, limitați de un gard de sârmă ghimpată sau cu lame și vegheați din turnuri cu personal înarmat.

²¹ A se vedea Gheorghe Florian, *op.cit.*, p. 11.

²² A se vedea Jacques Ellul, *Deviances et deviants*, Editions Eres, Toulouse, 1992, p. 9.

²³ A se vedea Montesquieu, *op.cit.*, p. 164.

²⁴ A se vedea Gheorghe Florian, „Penitenciarul, o privire dinăuntru”, în *Dilema veche*, nr. 650, august 2016, p. 23.

¹⁶ A se vedea Pieter Spierenburg, *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and Their Inmates*, Rutgers University Press, London, 2007, p. 276.

¹⁷ A se vedea Joshua M. Price, *Prison and Social Death*, Rutgers University Press, New York, 2015, p. 3.

¹⁸ A se vedea Montesquieu, *L'esprit des lois*, Lebiore Freres Libraires, Paris, 1834, p. 169.

¹⁹ A se vedea Emilian Stănișor, „Delicvența juvenilă”, în *Revista administrației penitenciare* din România nr. 3 din iulie 2002, p. 58.

²⁰ A se vedea Valentin Binișor, *op.cit.*, p. 4.

Educația și instruirea au un rol major în restructurarea morală, dar, atât timp cât deținuții nu-și condamnă singuri viața dusă până atunci și nu doresc sincer să se schimbe, eforturile venite din exterior nu vor avea rezultate. Montesquieu considera că „dacă un popor este virtuos, sunt necesare pedepse puține.”²⁵ În calitate de condamnat identificat cu un număr, închis pentru siguranța publicului, cel încarcerat suportă zi de zi, ani întregi, un loc în care nu se poate ascunde de dușmanii pe care-i face în interior. Prinși în rutina carcerală, dar și apăsați de greutatea vieții din închisoare, condamnații au puțin timp pentru a aduna informații privind provocările vieții de dincolo de gratii.²⁶

Pentru orice om, încarcerarea în mediu penitenciar constituie o situație deosebită, cu amplă rezonanță în mediul său de viață, atât pe durata detenției cât și după aceea, în libertate. Atât timp cât individul se află în locul de detenție, între oameni care asemenea lui au comis fapte antisociale, dificultățile cele mai mari sunt localizate în relațiile cu cei din jur.²⁷

Calitatea vieții în închisoare depinde de ordine, confort și educație/muncă (*order, amenity and service*). Ordinea presupune absența unei conduceri defectuoase individuale sau de grup care ar pune în pericol siguranța celorlalți. Deși piesa umană centrală adusă în discuție când vine vorba de mediul penitenciar o reprezintă deținuții, și cei din personalul penitenciar resimt, ca și persoanele condamnate, efectele unei false încarcerări, ale prizonizării.²⁸

Confortul are în vedere tot ceea ce sporește starea de mai bine a condamnaților: mâncare adecvată, celule curate, recreații în spații ample, acces la tv, internet, telefon. Necesitatea unor programe educative și de lucru este imperativă mai ales că timpul în închisoare trece mai greu. Viața condamnaților ar putea fi îmbunătățită și transformată în mai bine prin programe de

învățare, parcurgerea claselor primare, gimnaziu, liceu, cursuri universitare la distanță, școli de meserii, slujbe plătite corect.²⁹

Ordinea și disciplina din penitenciar trebuie însă păstrată cu fermitate fără însă a aduce restricții decât cele impuse de necesitatea menținerii securității și a unei vieți în comun bine organizate. Sunt interzise pedepsele corporale, introducerea într-o celulă întunecoasă și toate sancțiunile inumane și degradante. Se face uz de forță doar când toate celelalte măsuri au dat greș.³⁰ Astfel, cum scrie Hegel, „violența este suprimată prin violență”³¹

Sistemul penitenciar este un important serviciu de utilitate publică ce ar trebui administrat în numele justiției și al umanismului. Tratamentul celor condamnați trebuie reevaluat, să nu se pună accentul pe excluderea deținuților din societate, ci dimpotrivă, pe faptul că ei continuă să facă parte din ea. Mediu al frustrărilor, al relațiilor dominate de interes, la limita insatisfacțiilor și dispozițiilor de moment, penitenciarul oferă o lipsă acută de repere etice interpersonale. În închisoare există reguli oficiale dar activitatea se desfășoară și conform unor norme nescrise sau codul deținuților.

Totuși există încarcerați pentru care penitenciarul a devenit „a doua casă”, deoarece în libertate nu aveau posibilități de întreținere, locuință, alimentație și, odată aflați în închisoare, se obișnuiesc cu regimul de detenție. Fiindu-le foarte greu să se adapteze pe plan social, să intre în normalitatea traiului dintr-o comunitate, preferă să comită din nou o infracțiune pentru a fi reîncarcerați. După liberare, mulți foști condamnați se adaptează cu greu cu familia, cu munca, cu prietenii, fiind etichetați drept „foști pușcăriași”.³²

Cesare Beccaria, susținând „dreptul de a pedepsi” al statului, care este constituit din minime porțiuni de libertate pe care fiecare le-a cedat în depozitul binelui public, pune accent pe faptul că tot ceea ce depășește acest drept de a pedepsi este

²⁹ A se vedea John J. DiIulio Jr., *op.cit.*, 1990, p. 11.

³⁰ A se vedea Cyndi Banks, *Criminal Justice Ethics*, Sage Publication Inc. California, Los Angeles, 2013, p. 3.

³¹ A se vedea G.W.F.Hegel, *Principiile filozofiei dreptului*, Editura IRI, București, 1996, p. 102.

³² A se vedea Florian Gheorghe, „Aspecte psihologice ale privării de libertate”, *Buletin Penitenciar*, nr. 1 din 1981, p. 45.

²⁵ A se vedea Montesquieu, *op.cit.*, p. 167.

²⁶ A se vedea Jeffrey Jan Ross, *op.cit.*, p. 8.

²⁷ A se vedea Gheorghe Florian, *op.cit.*, 1996, p. 12.

²⁸ A se vedea Cristian-Eduard Ștefan, *Etică și deontologie în sistemul penitenciar*, Editura Pro Universitaria, București, 2013, p. 42.

un abuz, nu este justiție, „toate pedepsele care depășesc necesitatea de a păstra această condiționare sunt nedrepte prin însăși natura lor”.³³ Trebuie păstrat un echilibru în a aplica o pedeapsă, este necesar să fie avută în vedere justiția ca fapt (legalitatea), justiția ca valoare (egalitatea, echitatea) dar și justiția ca virtute³⁴ și un rol important îl are înțelepciunea judecătorului. „Dreptul este arta binelui și a echității” („*Jus es ars boni et equi*”) este un principiu din dreptul roman valabil în continuare în aplicarea normelor juridice. Aristotel a subliniat că „în anumite cazuri, este imposibil să te pronunți corect rămânând la enunțuri generale”, „între echitate și drept este identitate, dar echitatea este superioară.”³⁵

Când i se ia libertatea unui condamnat prin pedeapsă penală și este trimis la închisoare, nu se suspendă drepturile sale umane de bază, nici dreptul de-a fi tratat conform normelor etice. Societatea tinde să ignore situația celor condamnați și părerea majoritară este că, pe cei liberi, n-ar trebui să-i preocupe problemele celor ce au încălcat legea făcând alegeri greșite. Din punct de vedere etic însă, interesele societății sunt mai bine slujite dacă există siguranța că drepturile omului nu sunt abandonate la ușa penitenciarului.³⁶

Convențiile internaționale generale, Pactul internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Convenția Americană a Drepturilor Omului conțin o listă de drepturi nesusceptibile de la derogări. Nucleul dur al drepturilor omului are în vedere patru drepturi intangibile în cele trei convenții: dreptul la viață, dreptul de a nu fi torturat și dreptul de a nu fi supus la tratamente inumane sau degradante, dreptul de-a nu fi ținut în sclavie sau într-o stare de servitute, dreptul la neretroactivitatea legii penale. Acestea sunt norme fundamentale de care beneficiază orice persoană, oriunde și în orice împrejurare. Aceste patru drepturi intangibile trebuie considerate atribute inalienabile ale persoanei, bazate pe valori ce se regăsesc

³³ A se vedea Cesare Beccaria, *Despre infracțiuni și pedepse*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 51.

³⁴ A se vedea Andre Compté-Sponville, *Mic tratat al marilor virtuți*, Editura Univers, București, 1995, p. 73.

³⁵ A se vedea Aristotel, *op.cit.*, pp. 129-130.

³⁶ A se vedea Michael Braswell, Larry Miller, Joycelyn Pollock, *Case Studies in Criminal Justice Ethics*, Waveland Press INC, Long Grove, Illinois, 2012, pp. 5-6.

în principiu în toate patrimoniile culturale și sistemele sociale, ele exprimă valoarea respectării demnității inerente persoanei, sunt „minimum umanitar garantat”, standardul minim la drepturilor omului, expresie a „ireductibilului uman” aplicabile oricărei persoane, în orice loc și moment. Drepturile omului, acest „mănunchi de articole turnate în forme limpezi”³⁷, concură toate la respectarea demnității umane.³⁸ Modul în care o societate își tratează condamnații spune multe despre cultura acelei societăți, dacă rata criminalității este mare sau dacă sunt respectate drepturile omului.³⁹

O persoană arestată sau deținută de autoritățile statale este deosebit de vulnerabilă și, din această cauză, supusă riscului de a suferi tratamente inumane sau degradante. Privarea de libertate poate avea consecințe directe, negative cu privire la exercitarea altor drepturi și libertăți apărute de convențiile internaționale cum ar fi dreptul la viață privată, familială, la domiciliu și la corespondență, dreptul la libertatea de asociere și de reuniune, dreptul la libertatea de exprimare sau libertatea de mișcare.⁴⁰

Până în 2004 condamnările României la CEDO în legătură cu sistemul penitenciar au avut ca obiect regimul penitenciar: dreptul la petiționare, corespondență, neaplicarea unor măsuri privind persoanele vulnerabile și îngrijirea medicală. În perioada 2008-2010 a crescut numărul condamnărilor ce au în vedere condițiile de detenție din penitenciare.⁴¹ Conform Declarației Universale a Drepturilor Omului nimeni nu poate fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor crude, inumane sau degradante, fără excepție. S-a creat un nou sistem de vizite periodice la locurile de detenție ca măsură de prevenire a relelor tratamente față de deținuți. În legislația română principiul interzicerii supunerii la tortură și la tratamente inumane sau degradante este reglementat de art. 4 din Legea nr. 275 din 2006 privind

³⁷ A se vedea Stephane Rials, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 5.

³⁸ A se vedea Frederic Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 162.

³⁹ A se vedea Mitchel P. Roth, *Prison and Prison Systems*, Greenwood Press, Connecticut-London, 2006, p. 25.

⁴⁰ A se vedea Corneliu Bârsan, *op.cit.*, pp. 278-279.

⁴¹ Documentului de politică publică privind îmbunătățirea condițiilor de detenție ANP din aprilie 2011.

executarea pedepselor. În ultima perioadă au existat 72 de cazuri împotriva României de la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în care statul român a fost condamnat pentru violarea articolului 2 privind dreptul la viață (Cazul Predică contra România 07.06.2011, Cazul Iorga și alții contra România 25.01.2011, Cazul Carabulea împotriva României din 13.07.2010).

Referitor la încălcarea articolului 3 privind interzicerea tratamentelor inumane și degradante, luând act de faptul că au existat 80 de cereri similare față de România în ceea ce privește această chestiune pendinte în fața Curții, Curtea a subliniat că acest caz a reflectat o problemă comună în închisorile din România și că, în ciuda eforturilor de a îmbunătăți condițiile de detenție, România va trebui să se străduie mai mult. (Cazul Florin Andrei împotriva României 15.04.2014, Cazul Remus Tudor împotriva României din 15.04.2014, Cazul Stanciu împotriva României din 24.07.2011).⁴²

Un loc important în viața de penitenciar îl are trecerea timpului, mai ales prin muncă. Munca normală în penitenciar trebuie să fie considerată ca un element pozitiv al regimului penitenciar și nu trebuie niciodată să fie impusă ca o pedeapsă. Terapia prin muncă este considerată o formă eficientă de petrecere a timpului în penitenciar, aducând beneficii pentru toată lumea (*win-win solution*). Administrația Națională a Penitenciarelor obține venituri din munca celor încarcerați. De asemenea, atât latura spirituală cât și cea materială a vieții condamnatului are de câștigat pentru că deținutul câștigă zile libere și bani pentru a-și achiziționa bunuri pentru activitatea de zi cu zi sau viața de după gratii, dar își și ocupă timpul cu activități constructive, nelăsându-se pradă unei stări de angoasă determinată de faptele săvârșite, pereții apăsători și așteptarea scurgerii a milioane de minute până la eliberarea din închisoare.

Spinoza, vorbind despre virtute și fericire, considera că activitatea aduce desăvârșire. „*Cu cât o ființă este mai desăvârșită, cu atât este mai activă și mai puțin pasivă; și viceversa, o ființă este cu atât mai desăvârșită cu cât este mai activă*”.⁴³

⁴² European Court Of Human Rights, July, 2016-09-11.

⁴³ A se vedea Baruch Spinoza, *Etica demonstrată după metoda geometrică*, Editura Antet XX Press, București, 1993, p. 218.

Drepturile fundamentale ale omului se aplică în aceeași măsură unui deținut ca și oricărui alt membru al societății, numai dreptul la libertate este limitat pentru o perioadă de timp stabilită printr-o hotărâre judecătorească definitivă de condamnare. Deținutul are drepturi inalienabile ce trebuie respectate: dreptul la viață, integritate, nesupunere la tortură sau sclavie, dreptul la auto-dezvoltare, sănătate, nediscriminare. Pedeapsa privativă de libertate nu presupune că toate drepturile deținuților sunt suspendate pe perioada încarcerării lor.

Însă drepturile omului în penitenciar sunt de parte de a fi respectate. Ce mai mare problemă este suprapopularea închisorilor, situația în care un deținut este supus la a fi încarcerat în spații restrânse și insalubre, în condiția absenței totale a intimității. Problema este și mai gravă pentru că pedeapsa privativă de libertate presupune o perioadă lungă și, astfel, expunerea la factori olfactivi și tratamente degradante afectează grav sănătatea fizică și psihică a deținuților, nu presupune o sancțiune corespunzătoare merită să îndrepte, ci doar creează frustrări și boli mentale. Penitenciarele trebuie să fie gestionate într-un cadru etic, ghidat de standardele internaționale elaborate pentru a proteja drepturile deținuților și pentru a asigura că tratamentul acestora își propune să faciliteze reintegrarea lor socială, ca o prioritate.⁴⁴

Trebuie acordată o importanță particulară demnității umane. O condamnare la închisoare înseamnă restricția de libertate și nu a testa rezistența fizică și psihică a organismului uman la condiții imposibile de trai, prin foame, frig, prin suprapopulare cu aducerea existenței în condiții subumane.⁴⁵

În concluzie, pedeapsa, dar mai ales pedeapsa privativă de libertate în forma închisorii, nu permite existența unui cadru adecvat dezvoltării personalității, ci reflectă o ipostază a condiției umane, cea de deținut. Penitenciarul este instituția care are rolul să aplice pedeapsa conform unui

⁴⁴ A se vedea Andrew Coyle, *A Human Rights Approach to Prison Management*, International Centre for Prison Studies, 2002.

⁴⁵ A se vedea Florin Alexandru Stănescu, „Suprapopularea în spațiile de deținere”, *Revista administrației penitenciare din România*, nr. 1 (5) din 2003, p. 43.

proiect de transformare evolutivă spre bine a personalității deținuților, dar, de-a lungul timpului, închisorile au trecut de la ceremonia suferinței impuse prin lege⁴⁶, suferință ascunsă de o arhitectură masivă și apărută de secretul administrării, la o penalitate nediferențiată, abstractă și confuză.

Suprapopularea, una din problemele apăsătoare ale penitenciarelor din România, este determinată de faptul că marea majoritate a condamnărilor privesc infracțiunile de patrimoniu și infracțiunile ce implică violență. Acestea sunt săvârșite, de obicei, de persoane cu un grad de școlarizare redus. Preocuparea pentru educație, aplecarea către studiu, învățarea unei meserii și existența unei activități constante în câmpul muncii, ar determina o scădere semnificativă a implicării în fapte antisociale și, implicit, reducerea populației carcerale.

Se impune astfel o etică a pedepsei privative de libertate ce implică șansa fiecărui om de a avea dreptul la o educație etică pe toate căile, în special prin intermediul familiei și sistemului de învățământ. Este nevoie de o serie de valori în care principiul împotrivirii la rău să fie baza acțiunilor umane, pentru a nu se ajunge la înlăturarea dreptății prin sancționare, ci, printr-o educație eficientă, prin promovarea calităților spirituale, prin urmarea unor modele înzestrate cu virtuți, să se evite pedeapsă.

Umanitatea își va găsi echilibrul doar prin virtute, ea acordă puterea de-a înfrânge răul indiferent de formele sale. Așa cum spunea Spinoza, „*Fericirea nu este răsplata virtuții ci virtutea însăși, și nu ne bucurăm de ea fiindcă înfrânăm patimile, ci, dimpotrivă, fiindcă ne bucurăm de ea, putem înfrâna patimile noastre.*”⁴⁷

⁴⁶ A se vedea Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Moral and Legislation*, Dover Publication INC., New York, 2007, p. 26.

⁴⁷ A se vedea Baruch Spinoza, *op.cit.*, p. 220.